

Flickor med
ADHD och **autism**

Visby 13 oktober 2016

Svenny Kopp, överläkare, med. dr
Gillbergscentrum, Göteborgs Universitet

Varför skall vi tala om flickor med ADHD och/ eller med autism?

- ◇ Vanliga tillstånd med tidig debut (3%)
- ◇ Tillstånd, som påverkar de flesta av livets områden
- ◇ Skolmisslyckanden är vanliga
- ◇ ADHD är en ”riskdiagnos”
- ◇ Flickor diagnosticeras oftast senare än pojkar
- ◇ Kunna ge pedagogiskt och socialt stöd

Varför skall vi tala om flickor med ADHD och/eller med autism?

- ◇ Medicinera om det behövs
- ◇ Mildra familjestressen
- ◇ Minska risken för psykiatriska svårigheter
- ◇ Livsperspektiv
- ◇ Öka möjligheten att forska på flickor

Förekomsten av ADHD och autism hos flickor

ADHD: 2-3%

autism: 0,5%

Förekomsten av **ADHD** hos vuxna

4% , ungefär lika många
män som kvinnor

Även över 65 års ålder
förekommer ADHD

ADHD och autism är kontinuerliga
tillstånd och inte kategoriska

Båda diagnoserna är beskrivningar av
symptom

Varför förstår ni inte?

Varför fattar ni inte att jag inte "fixar" skolan ?

Varför tror ni att jag kan bara jag anstränger mig mer?

Varför fattar ni inte att jag har svårt för att somna?

Varför kan jag inte hålla ordning på mina saker?

Jag kan inte hjälpa att jag blir så arg?

Vad innebär det att ha ADHD ?

- ✓ Det innebär att ha ett annorlunda funktionssätt
- ✓ Det innebär en bristande kontroll av känslor, energinivå och av beteendet
- ✓ Det gäller bristande tillgång till arbetsminne och att kunna moderera sin motivation
- ✓ Problem med att utföra det man egentligen vet man borde göra

Vad krävs för att bibehålla en god psykisk hälsa?

- God sömn
- Många goda sociala kontakter
- Goda kognitiva resurser
- Omhändertagande föräldrar
- God familjeekonomi

Många olika typer av ADHD

Många olika typer av "autismer"

Utvecklingsrelaterade störningar

(DSM-5, 2013)

- Intellektuell funktionsnedsättning
- Språkstörningar
- Autism
- ADHD
- Specifika inlärningssvårigheter
- Motoriska koordinationssvårigheter
- Tourettes syndrom och kronisk tic störning

Vad ingår i ADHD diagnosen

- Överaktivitet
- Impulskontrollsbrist
- Uppmärksamhetssvårigheter

- +

- Bristande känslomässig självreglering (DESR)
(Surman, Biederman, et al 2011)

TRE olika presentationer av ADHD

Attention Deficit Hyperactivity Disorder enligt DSM-5

ADHD med i huvudsak uppmärksamhetsbrist

ADHD med i huvudsak hyperaktivitet och impulskontrollsbrist

ADHD kombinerad typ

ADHD UNS

När talar vi om **ADHD** som en diagnos?

- Funktionsnedsättning (arbete, studier, fritid, familjeliv, vänner)
- Debutålder (före 12 år ålder)
- Antal kriterier (minst 6 (5 hos vuxna))
- Kan inte förklaras av annan sjukdom/tillstånd

Exekutiva funktioner och självregeringsteori enligt R. Barkley 1997, 2010, 2012

Exekutiva funktioner

```
graph TD; A[Exekutiva funktioner] --> B[Sjäv medvetenhet]; A --> C[Hämmande Av impulser]; A --> D[Ickespråklig och språkligt arbetsminne]; A --> E[Känslomässig hämning och självreglering]; A --> F[planering]; A --> G[Problem lösning];
```

Sjäv
medvetenhet

Hämmande
Av
impulser

Ickespråklig
och
språkligt
arbets-
minne

Känslomässig
hämning
och
självreg-
lering

planering

**Problem
lösning**

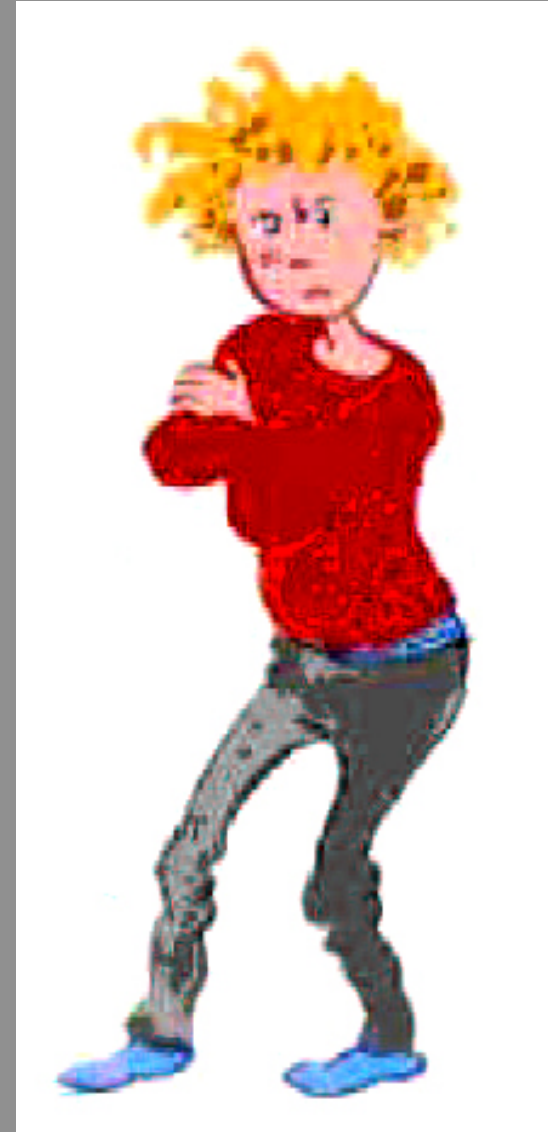
Barkleys five dimensions of executive functions in daily life

- Klara av att förhålla sig till tid (self-management to time)
- Self-organization and problemsolving
- Self –motivation
- Self-restraint
- Self-regulation of emotions

- Dessa 5 eF leder till 2 högre plan : som gäller cooperation och mänsklig ömsesidighet

Problem med diagnosen ADHD hos flickor

- ✓ Kriterier satta efter pojkar i åldern 6-11 år
- ✓ Beteendet skall finnas i två olika miljöer

”Ladylike” och ADHD är två svårförenliga begrepp

Tonårsflickan med ADHD har svårare att leva upp till det förväntade kvinnliga beteende

Hennes impulsivitet, högljuddhet och snabba humörsvängningar gör att omgivningen lättare dömer ut henne

Sociala och/eller biologiska könsskillnader

Flickor uppvisar (på gruppnivå):

- ❖ Tidigare mognad
- ❖ Bättre social kompetens
- ❖ Tidigare språkutveckling
- ❖ Tidigare finmotorisk utveckling
- ❖ Mindre av fysisk aggressivitet och dominansbeteende
- ❖ Annat lekbeteende
- ❖ Andra intressen
- ❖ Sämre spatial förmåga

Hyperaktivitet hos flickor med ADHD

Flickprojektet 1999-2001

- Rastlös och rör sig, men lämnar sällan sin plats i skolan
- Pillar, skriver, kladdar, tuggar
- Pratar mycket (och fort)
- Hyperreagerar
- Hypersocial (vet vad alla gör)
- Lämnar aktiviteter (matbordet)
- Pedantiskt städande
- "Tanketrängsel"

Moderns största oro vid söktillfället för 100 klinikflickor, Flickprojektet 1999-2001

	Största problem(en)	Procent %
1	Humörsutbrott	56%
2	Koncentrationssvårigheter	48%
3	Sociala interaktionssvårigheter	44%
4	Beteendeproblem	39%
5	ADL-hygien problem	32%
6	Energilös, igångsättningsproblem	30%
7	Kommunikationsproblem	29%
8	Hyperaktivitet	29%
9	Inlärningssvårigheter	25%
10	Emotionella problem	25%

ADHD hos flickor och pojkar: skillnader och likheter

- Flickor och pojkar med ADHD är mer lika än olika (Horn 1989, Breen 1990, Arcia & Conners 1998, Rhee 1999, Biederman et al. 1999, Castellanos 2000, Yang 2004, Rucklidge 2010)
- Små könsskillnader har kunnat redovisas (Rucklidge 2010),
- Flickor får oftare diagnosen ADHD "inattentive type" än pojkar (Biederman 2002)
- Flickor söker senare än pojkar
- Pojkar minskar sin hyperaktivitet i större utsträckning än flickor med åldern (Szatmari et al. 1989)

Skillnader mellan flickor och pojkar med ADHD

- ◇ Pojkar med ADHD är den vanliga "ADHD-pojken" medan flickan är den ovanliga "ADHD-flickan" (Gaub&Carlson 1997)
- ◇ Mer ångest och depression hos flickor och mindre utagerande beteende (Biederman et al 1999, 2004, Sharp 1999, Rucklidge 2001)
- ◇ Flickor med ADHD behandlas i mindre utsträckning med farmaka och andra behandlingar än pojkar med ADHD (Angold 2000, Miller 2004)
- ◇ Flickor med ADHD röker mer än pojkar med ADHD (Biederman et al 2002)
- ◇ Flickor lägre självkänsla, och upplever mindre kontroll över sitt liv i tonåren (Rucklidge & Tannock, 2002)

Hur ser skolsvårigheterna ut för flickor med ADHD?

- ✓ Kan inte lyssna/koncentrera sig
- ✓ Låtsas som hon förstått
- ✓ Dagdrömmer
- ✓ Pratar för mkt
- ✓ Är inte med i idrott
- ✓ Kommer för sent
- ✓ Skolkar "utvalt"
- ✓ Lämnar inte in arbeten i tid
- ✓ Är oförskämd mot lärare i tonåren

Risker vid ADHD

- ✓ Skolmisslyckande (Hinshaw, Biederman, 1999,2001)
- ✓ Mobbning (Kopp,Berg-Kelly& Gillberg, 2010)
- ✓ Rökning (Biederman, Kopp, Berg-Kelly & Gillberg, 2010)
- ✓ Annat missbruk i kombination med uppförandestörning
- ✓ Tidig tonårsgraviditet, fler könssjukdomar (Barkley 1994)
- ✓ Antisocial utveckling (Biederman et al. 2006)
- ✓ Ätstörning, depression och bipolär sjukdom
- ✓ Kriminalitet
- ✓ Trafikförseelser
- ✓ Ofta byten av arbeten
- ✓ Relationssvårigheter
- ✓ För tidig död

Differentialdiagnoser vid ADHD

- ❖ Autism
- ❖ Bipolär sjukdom
- ❖ Depression
- ❖ Trotssyndrom/
- ❖ Uppförandesyndrom
- ❖ PTSD

ADHD som samtidig diagnos vid autism och autistiska drag tillsammans med ADHD

Av flickor med autism hade 80% ADHD

Av flickor med ADHD hade 28% autistiska drag

Girls with social and/or attention deficits, a descriptive study of 100 clinic attenders
(Kopp, S., Berg-Kelly, K. & Gillberg, C. 2010)

Behandling vid ADHD

- Information
- Pedagogiska insatser
- Medicinering
- Kognitiv beteende terapi
- Parent Management Training PMT
- Social ”kompetensträning”
- Sociala stödåtgärder

Vanligaste farmaka vid ADHD

Methylphenidat

- Concerta, Ritalin, Medikinet, Equasym

Noradrenalinåterupptagshämmare

- Strattera

Amfetamin preparat

- Elvanse, Amfetamin, Metamina, Attentin

Autism hos flickor

Varför tala om flickor med autism?

- ♀ Autism har tidig debut och ett kroniskt förlopp
- ♀ Tidig diagnos och insatser kan påverka förloppet
- ♀ Flickor med autism har ofta mycket ångest
- ♀ Autism hos flickor missas fortfarande inom vården
- ♀ Stressen i familjen är hög

♀

Hur vanligt är autism?

- 1,6% av alla barn och ungdomar
- Ett barn på varje 150:e barn
- Ca 0,5 % är flickor

Hur tidigt kan man upptäcka autism?

- Mellan 12-18 månader förekommer noterbara symptom
- Tidiga regulatoriska problem vanligt mellan 0-2 år
- Föräldrar söker tidigt för sina flickor med autistiska svårigheter på BVC

Varför ?

Varför måste jag leka med andra barn?

Varför är det svårt att förstå vad andra menar?

Varför är jag så rädd?

Varför kan inte allt vara som vanligt?

Varför måste jag borsta tänderna ?

Varför måste jag gå till skolan?

Karaktäristiska symptom vid autism

1. Social kommunikation
2. Repetitivt, stereotypt beteende
(här inräknas perceptuella svårigheter) (DSM-5)

och

3. De flesta har också kognitiva svårigheter
antingen uppmätt som lägre begåvningsnivå eller mer
specifika inlärningssvårigheter (Fernell, 2010, Jones 2009)

och

4. Konkret förståelse och tänkande (Williams, 2006)

Vad innebär det att ha autism?

- Mindre utvecklad social "drive"
- Svårt med olika sociala sammanhang
- Förstår inte meningen med att samtala
- Svårigheter att lära sig rörelser/sekvenser
- Behöver oftast tid för att förstå kognitiva processer

Hans Aspergers beskrivning av pojkar med "autistisk psykopati" (1944)

- * Udda, naiva
- * inlärningssvårigheter
- * saknar sunt förnuft
- * tänker självständigt
- * saknar respekt för auktoriteter
- * oändliga diskussioner

Hans Aspergers beskrivning av pojkar med "autistisk psykopati" (1944)

- * osäker blick
- * distanslös
- * svårt med grupper
- * hyser stor tillgivenhet för utvalda personer
- * tycker inte om gymnastik

Hans Aspergers beskrivning av pojkar med "autistisk psykopati" (1944)

- * Pedantiska
- * tvångsmässigt samlande
- * rastlösa
- * brister i uppmärksamhetsförmåga
- * brist på humor
- * ljud- och ljuskänsliga

Viktiga områden inom socialkommunikation

- Social ömsesidighet
- Ögonkontakt
- Ge svarsleende
- Hälsa
- Empati
- Ge tröst eller fråga om hur någon mår

Språkliga svårigheter vid autism

- ❖ Svårigheter att samtala, framförallt spontant och ömsesidigt
- ❖ Annorlunda språkrytm, betoning, ansträngande tal
- ❖ Talar ej om känslor

Icke språkliga svårigheter vid autism

- Använder sällan gester
- Utslätad mimik

För att finna flickor måste alltid följande områden gås igenom

- Sömn
- Perception (känsl, kyla, värme, ljud, ljus, lukt, smärta)
- Mat
- Ångest
- Lekbeteende
- ADL- funktion

Diagnos enligt DSM-5 och autism förbättringar för flickor?

- Asperger diagnosen har försvunnit
- Funktionsnedsättningen graderas i tre nivåer
- Debutåldern skall vara tidig men ej krav på 3 år
- Sensoriska svårigheter ingår som ett kriterium

Vad ligger bakom de autistiska symptomen?

(The default network)

- Svårt att avläsa ansiktsuttryck
- Långsammare i att känna igen kända ansikten
- Mentaliserings brist
- Svårt att förstå sammanhang, ser delar
- Exekutiv funktionsbrist, svårt skifta uppmärksamhet, avslutar inte uppgifter

Dominerande symptom för flickor med autism i tonåren

- ❖ Kamratproblem, ensamma flickor
- ❖ Tidsuppfattning
- ❖ Hålla ordning i sitt rum
- ❖ Problem med planering
- ❖ Irritabilitet
- ❖ Skolproblem
- ❖ Hygien
- ❖ Klara sig själv utanför hemmet
- ❖ Ångest

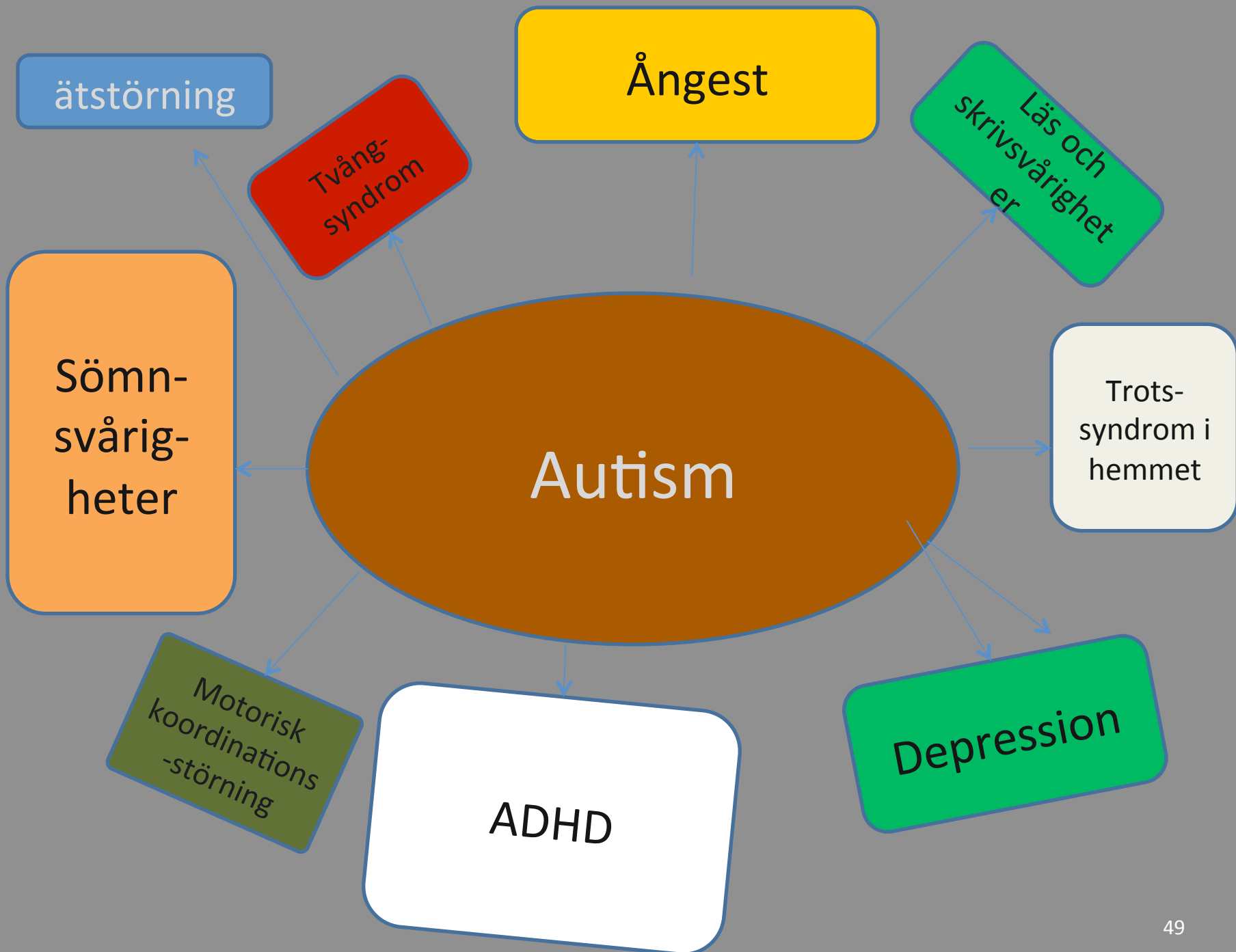
Flickor med autism och special intressen

- Djur
- Kläder
- Smink
- Ritar, målar, pysslar
- Böcker (fantasy, manga)
- Olika kulturer
- Samlar på saker
- Parfymer, krämer
- Kända personer
- Kyrktorn, dekaler

Stressfaktorer vid autism

- Snabba sociala förändringar
- Osäkerhet angående roll förväntningar
- Stora grupper och nätverk
- Ostrukturerade sociala situationer
- Stora sociala "övergångar" (ungdom-vuxen)
- Många känslomässiga problem

Skillnad mellan autism och ADHD

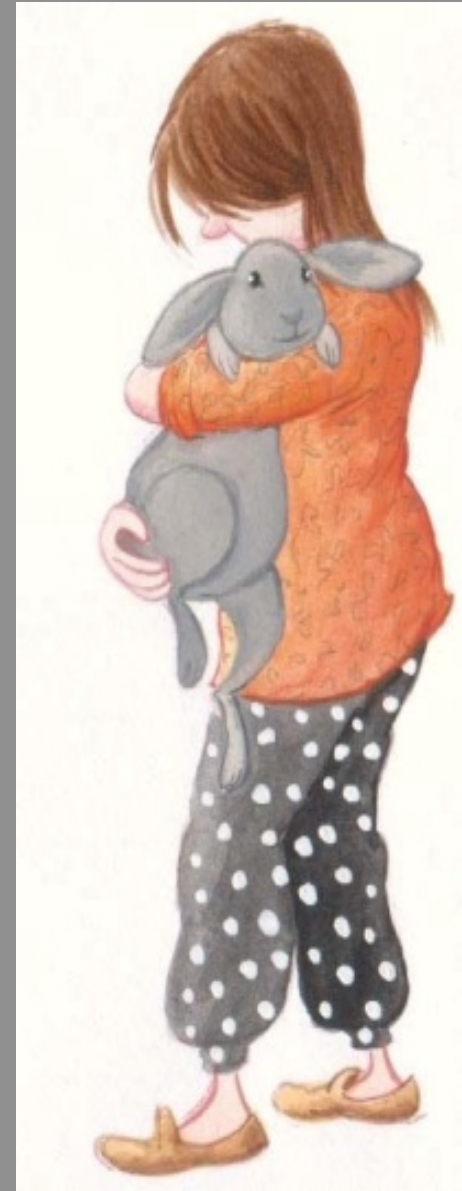
Större funktionsnedsättning

Större svårigheter med dagliga rutiner

Fler ångest diagnoser

Ofta mer frånvarande från skolan

Större ensamhet

Skillnad mellan autism och ADHD

Undviker oftare krav

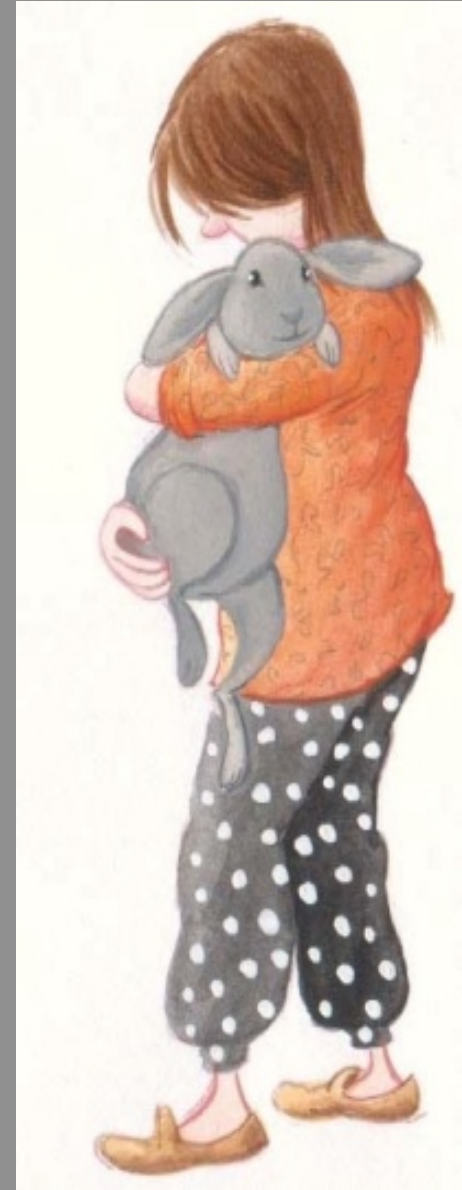
Klär sig sällan som andra tonårsflickor

Svårt att ta sig till aktiviteter själv

Mat svårigheter

Leker ofta djur (högt upp i åldern)

Ofta specialintressen eller intensiva projekt

Hur kan vi upptäcka och hjälpa fler flickor med autism och ADHD?

- Öka kunskapen
- Byta ut den " allmänna bilden"
- Alltid bedöma den allmänna funktionsnedsättningen
- Utredda flickor tidigare och oftare
- Utredda tonårsflickor med emotionella svårigheter

